

Оксана ПАЩЕНКО

**ПОСТАТЬ, ЩО СИМВОЛІЗУЄ ЕПОХУ:
КНИГА ПРО ГЕРОЯ УКРАЇНИ П. Т. ТРОНЬКА**

(Що ми залишимо нащадкам?: Збірник матеріалів і документів про державну, громадську діяльність та наукову роботу академіка НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька / за ред. акад. НАН України В. А. Смоля. – К., 2008. – 552 с.)

Знаний історик, політичний, громадський і культурний діяч Петро Тимофійович Тронько належить до постатей, які символізують собою цілу епоху, уособлюють поступ української наукової думки. Постать цього вченого, без перебільшення, є певним символом не лише в академічній історичній думці, але й у краєзнавстві. Серед його найбільших досягнень – керівництво проектом видання унікальної 26-томової “Історії міст і сіл Української РСР”, започаткування 28-томного “Зводу пам’яток історії та культури України”, відродження Всеукраїнської спілки краєзнавців, організація роботи Українського товариства охорони пам’яток історії та культури, побудова меморіального комплексу на острові Хортиця та створення унікального Музею народної архітектури та побуту України, відновлення зруйнованих пам’яток мистецтва та культури тощо. Саме цій непересічній особистості, довголітньому керівникові відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України колеги з даної інституції присвятили рецензоване видання.

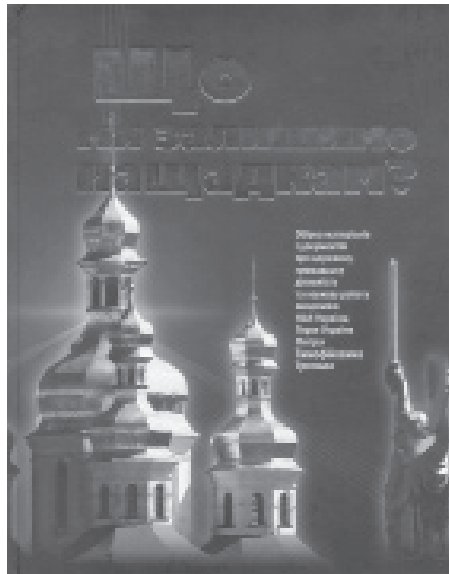
Гортаючи сторінки книги, присвяченої життю та діяльності П. Т. Тронька, передусім звертаєш увагу на багате ілюстративне оздоблення – майже 130 світлин, що яскраво характеризують багатогранне життя та працю вченого. Поряд з фотознімками в книзі представлено й низку документів про життя відомого історика. Особливе зацікавлення викликає, зокрема, урядова телеграма академіка Д. Ліхачова до першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького на підтримку П. Т. Тронька. Більшість цих фотознімків та документів публікуються вперше і є неоціненним джерелом для дослідження основних тенденцій розвитку України у ХХ ст.

За своєю структурою збірник є класичною формою видань пам’яткового характеру і складається з двох розділів, бібліографічного покажчика та додатків, які всебічно змальовують П. Т. Тронька як організатора та керівника українського краєзнавчого руху, відомого вітчизняного історика, політика, непересічну людину.

У першому розділі – “Щире слово шанувальників” – представлені дописи та спогади 25-ти колег та однодумців, учнів та земляків

П. Т. Тронька, у тому числі таких визначних особистостей, як Ф. Шевченко, І. Курас, О. Гончар.

Кожен із вміщених у книгу дописів розкриває різні грані творчої діяльності вченого. Зокрема, І. Курас, звернувши увагу лише на один епізод з життя Петра Тимофійовича, відобразив, на прикладі відродження Свято-Михайлівського Золотоверхого собору в м. Києві, роботу вченого у напрямку відродження духовної спадщини України. Заслужують на увагу розвідки В. Смолія, Ю. Данилюка та В. Войтовича, в

яких розглянуто питання становлення вченого, його діяльність у галузі історико-краєзнавчої та пам'яткоохоронної роботи. Так, В. Смолій цілком слушно вказує, що, перебуваючи в жорстких рамках партійної етики та цензури, П. Т. Тронько “всіляко прагнув зберегти самостійну позицію, висловити власну думку з нагальних питань у гуманітарній сфері”. Зокрема, яскравим прикладом тут може слугувати звернення вченого до очільника комуністичної влади на Україні М. В. Підгорного зі спробою довести недоцільність запровадження у 1950-х рр. принципу добровільності у виборі мови навчання в школах, що могло призвести не лише до звуження сфери вживання мови автохтонним населенням України, але й до непоправних змін у суспільній свідомості та самоідентифікації українців. Саме ці позиції пізніше стали визначальними під час праці Петра Тимофійовича у складі Комісії з підготовки проекту Закону “Про мови в Українській РСР”.

До проблеми історико-краєзнавчої роботи звернулися й О. Реєнт та Є. Складенко, більш детально зупинившись саме на краєзнавчій діяльності дослідника та оцінюючи його досягнення через призму життєвого шляху. Високо оцінив краєзнавчу та меморіальну діяльність П. Т. Тронька у своїй розвідці й такий видатний історик, як Ф. Шевченко. Зокрема, він зауважив, що, “незважаючи на велику завантаженість на основній роботі в Уряді, а з 1978 р. – в Академії наук, Петро Тимофійович не став, так би мовити, “весільним генералом” в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури. Завдяки організаційному хистові П. Т. Тронька та його найближчих сподвижників, яких він згуртував навколо товариства, вдалося залучити до пам'яткоохоронної справи майже 18 мільйонів громадян України, створити струнку мережу обласних, міських, районних та первинних осередків”.

Поряд із спогадами та розвідками про діяльність П. Т. Тронька на ниві краєзнавства як окремі нариси сприймаються дописи І. Мельникової та П. Шабатіна. Зокрема, І. Мельникова присвятила свою розвідку активній участі вченого у розвитку міжнародних наукових зв'язків, його участі в діяльності Національного комітету істориків СРСР, керівництву Радянсько-Чехословацькою комісією істориків, участі у підготовці та проведенні IX Міжнародного з'їзду славистів. Керуючи майже десять років роботою Радянсько-Чехословацької комісії істориків, П. Т. Тронько з властивою йому енергією та творчим підходом до вирішення організаційних і наукових проблем багато зробив для підвищення престижу та ролі діяльності комісії в радянсько-чехословацькому науковому і культурному співробітництві. Важливу роль у діяльності комісії та налагодженні міцних та плідних радянсько-чехословацьких наукових відносин відігравали особисті якості П. Т. Тронька. Його наукова ерудиція, принциповість, об'єктивність у підході до вирішення проблем, повага до різних думок сприяли створенню сприятливої, дружньої атмосфери у діяльності згаданої комісії.

Натомість П. Шабатін звернувся до теми місця й ролі П. Т. Тронька в організації державного управління в Україні, у визначенні національно-культурної політики уряду в складний період, коли "...П. Т. Тронько, з одного боку, зобов'язаний був здійснювати ту лінію партії і держави в галузі національно-культурного будівництва, яка диктувалась з Москви, а з другого – як справжній патріот, не міг не бачити і разом з тим не вживати заходів проти свавілля, яке нав'язувалось зверху, під час проведення національної політики в Україні в галузі культури".

До другого розділу рецензованого видання ввійшли монографії, статті та виступи, що відображають різні напрямки наукової та громадської діяльності П. Т. Тронька. Зокрема, представлено дослідження вченого з історії Другої світової війни – "Згадаймо всіх поіменно..", яке генетично поєднує в собі, за висловом Олеса Гончара, великий правдивий фактаж, патріотичний пафос, співпереживання подій і героїку всенародної битви з нацизмом, врешті – авторську захопленість саможертвоністю українського народу в боротьбі з загарбниками. При цьому не можна не відзначити того факту, що, як безпосередній учасник війни, дослідник жодною мірою не ідеалізує наявних у той час процесів. Більше того, як професійний історик він дає об'єктивну оцінку висвітлених у дослідженні проблем. Окремі твердження вченого є дуже актуальними і в наш час, наприклад: "Малопродуктивно мазати дьогтем усе, що було у радянські часи – адже мільйони людей жили у певному, беззаперечно, вкрай політизованому та заідеологізованому суспільстві й діяли відповідно до своїх переконань. У тому, що зроблене ними і перейшло нам у спадок, далеко не все заслуговує осуду".

Другим напрямком, корифеєм якого по-праву вважається Петро Тимофійович, є краєзнавство та регіональні дослідження історії Украї-

ни. Саме цей напрямок характеризує монографія “Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи)”. Власне, це дослідження доволі чітко переконує, що відродження наукового краєзнавства в Україні в повоєнний період, зокрема в 60–80-ті роки ХХ ст., тісно пов’язане з ім’ям П. Т. Тронька. Ідеї, відображені в даній праці, можна коротко охарактеризувати доволі влучним висловом самого автора: “...історія нашої країни починається для людини з історії рідного міста, села, звідки вона пішла у життя”.

Представлені у виданні статті висвітлюють діяльність Петра Тимофійовича як депутата Народних Зборів Західної України 1939 року (стаття “Було це так”) та відомого захисника й охоронця пам’яток історії та культури України (стаття “Берег лівий, берег правий...”).

Окремо слід згадати вміщені в рецензованому виданні тексти виступів П. Т. Тронька на засіданні ХХ сесії Генеральної Асамблеї ООН (1965 р.), на сесії Верховної Ради Української РСР (1989 р.), а також його звітну доповідь на III з’їзді Всеукраїнської спілки краєзнавців (2004 р.).

У третьому розділі – “Бібліографія вченого” – вміщено не лише покажчик друкованих праць П. Т. Тронька за 1934–2007 рр. (788 позицій), але й покажчик літератури про його життя та діяльність, що охоплює видання з 1939 по 2008 рр. (513 позицій). Щоправда, до останнього покажчика не ввійшли рецензії та відгуки на монографії вченого.

Завершують працю “Додатки”: “Основні віхи життєвого шляху” та Список державних нагород, якими відзначено П. Т. Тронька.

Аналіз матеріалів видання підтверджує слушність слів І. Кураса, який зазначив: “...говорити про внесок, значення, роль ... і тому подібне важко. Не настав ще час для підсумків, бо титанічна діяльність продовжується і буде ще дуже плідною. Така невтомна Людина – Петро Тимофійович Тронько”.

Безумовно, навіть у такій вагомій збірці неможливо повною мірою висвітлити всі сторінки багатющого життя і багатогранної діяльності цієї Людини. Наприклад, не зайвими у цій книзі були б рядки про активне сприяння у 70-ті роки тодішнього заступника Голови Ради Міністрів УРСР П. Т. Тронька реалізації великої програми архівного будівництва в республіці (у цьому його діяльність залишилася неперевершеною).

Загалом слід відзначити, що видання матеріалів і документів про державну й громадську діяльність та наукову працю Героя України, відомого державного і громадського діяча, вченого-історика, академіка НАН України П. Т. Тронька зацікавить усіх, хто вивчає історію становлення українського краєзнавчого та пам’яткоохоронного руху, хто досліджує українську національно-культурну політику другої половини ХХ – початку ХХІ ст.